

короткая, не заостренная, часто изогнутая. Базальная клетка имеет ножку или сосочек. Размеры макроконидий с 5-перегородками в среднем 30.1 x 3.8 мкм (варьирование 22 – 38 x 3.5–5.2 мкм).

Микроконидии отсутствуют. Хламидоспоры интеркалярные, формируются быстро в гифах, в цепочках или кластерах, окрашенные, 5-7 мкм в диаметре.

Наибольшее количество штаммов относятся к видам *F. oxysporum* (38.9 %), *F. solani* (16,7 %) и *F. proliferatum* (25 %). Встречаемость остальных видов колебалась от 5,5 до 2,8 %. *F. Equiseti*, *F. flocciferum*, *F. acuminatum*, *F. equiseti* var. *bullatum*.

Таким образом, объектом исследования являлись изоляты грибов рода *Fusarium*. Для получения чистых культур грибов, мы использовали агаризованные среды, обычно применяемые для работы с грибами рода *Fusarium*. Методом разведения спор, получили моноконидиальных изолятов. При пересеве исходной культуры гриба на свежую питательную среду, удалось получить живые культуры. После чего, описали культуральных и морфологических признаков и частота встречаемости данных изолятов. При микроскопировании определили 7 разновидностей грибов из рода *Fusarium*.

Литературы

1 Gerlach W., Nirenberg H. The genus *Fusarium* – a Pictorial Atlas.- Mitt. Biol. Bundesanst.- Ld. Berlin.-1982.-406 p.

Тұжырым

Зерттеу жұмыстары картоп және көкөніс-бақша дақылдары ҒЗИ-ның санаттық бақылау бекетіндегі тәжірибелік танаптарында, ҚазҰАУ өсімдік қорғау кафедрасында, өсімдік қорғау ғылыми зерттеу институтында және Алматы облысындағы жеке шаруа қожалықтарында танаптық және зертханалық бақылауда жүргізілді. Бақылау барысында әр-түрлі коректік ортада, белгілі қолайлы температурада *Fusarium* саңырауқұлағы өсіріліп зерттелді. Зерттеу нәтижесінде *Fusarium* саңырауқұлағының 41 штамманан 7 түрі анықталып, олардың морфолого культуралды белгілері сипатталды.

Summary

On transplants sites and country farms researches were carried out in Almaty area. Allocation different kinds media agar to a nutrient medium after superficial sterilisation of a fabric from various parts of onions. A collection of pure cultures of the mushrooms allocated from collected on Almaty area, totaled 41 shtamm 7 versions of mushrooms from sort *Fusarium*. And also have described cultured signs and morphological signs of data isolates.

ӘОЖ 631.524:633.88

Мамыкова Р.У.

ТҮКТІ ОЙМАҚШАНЫҢ (*Digitalis lanata Ehrh*)
ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДА ӨСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ
(Оңтүстік Қазақстан педагогика университеті)

Мақалада жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде түкті оймақшаның тұқым өнімділігі, гүл шоғырының орналасуы осы аймақтың ауа райына, генеративті өркендерінің сандарына және қорапшадағы дәндерінің саны мен салмағына байланысты екендігі анықталды.

Өсімдік шаруашылығы саласының жаңа бағыты болып табылатын дәрілік өсімдіктер шаруашылығының маңызы зор. Нарықтық кезеңде Қазақстанда дәрілік өсімдіктер шаруашылығының алдында тұрған негізгі міндет-еліміздегі дәрі-дәрмектер өндіретін кәсіпорындардың дәрілік шикізаттарға деген сұранысын толығымен қамтамасыз ету. Өкінішке орай, қазіргі кезде республикамыздағы дәрілік заттар шығаратын өндірістік орындар еліміздің дәрі-дәрмектерге қажеттілігінің 12% ғана қанағаттандырады. ал қалған 88% шет елдерден тасымалданады [1,2].

Осыған байланысты дәрілік өсімдіктерді өсіріп, олардың биологиялық қасиеттерін зерттеп, агротехникалық жұмыстарды жүргізіп, өндіріске енгізу арқылы өзіміздің ұлттық дәрі-дәрмектерді көбейтуге болады.

Зерттеу жұмыстары Оңтүстік Батыс мал және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының тәжірибе танабы мен ОҚПУ –нің биология-химия зертханасында 2007-2009 жылдар аралығында жүргізілді.

Жалпы климат өте көп өзгергіштігімен, көп мөлшердегі жылуымен, мол жарығымен, ұзаққа созылатын жылы кезеңімен, ерте көктемде өте көп түсетін жауын-шашынмен ерекшеленеді. Жылдық жауын-шашын мөлшері 450-500 мм. Климатқа тән ерекшелік- бұл жылдық жауын-шашын мөлшерінің 80-90 пайызы күзгі-қысқы-көктемгі мезгілдерде (қыркүйек -мамыр) түсуі.

Ауаның жылдық орташа температурасы - 12,8 °С. Аязсыз кезеңінің ұзақтығы орташа 205 тәулік. Соңғы суықтар сәуір айының басында тоқтайды және қазан айының соңында қайта басталады [3].

Тәжірибе қойылатын танаптың топырағы-кәдімгі оңтүстік аймақтағы сұр топырақ, жыртылатын қабатындағы қарашірік мөлшері 1,2-1,3 %. Жылжымалы қоректік заттармен қамтамасыздануы азотпен-орташа, фосформен-әлсіз, калиймен-жақсы. Топырақтың механикалық құрамы бойынша орташа саздақты.

Зерзаттары және әдістері

Зерттеуге түкті оймақша (*Digitalis lanata Ehrh*) алынды. Тұқымның шығуын М.К.Фирсованың (1955) әдісімен анықтадық [4]. Керекті өлшеу, есептеу вегетация дәуірінің алғашқы шыққан кезеңінен, өсімдіктің соңғы құраған пісіп – жетілген кезеңіне дейін есептелінді.

Түйін байлау фазасы, гүлдеуі, жеміс салуы, шығымдылығы Т.А. Работнов. және И.Н.Бейдеманның әдістері бойынша бақыланып отырды [5,6]. Байқалған нәрселер: Өсімдік дамуының басталу және өту фазаларының уақыты, өсімдіктің биіктігі және жердің бетіндегі диаметрі, жапырақ саны, олардың формалары мен шамалары, гүл салатын сабақтар саны, сабақтағы буындар саны және олардың ұзындықтары мен формалары, түсі, гүлдердің және жемістері мен тұқымдарының көлемі. Гүл шоқтарының жеке гүлдердің морфологиясы, гүлдердің ашылу және олардың гүлдеп тұру ұзақтығы зерттелді. Гүл шоғырының сандары анықталды.

Нәтижелері және оларды талдау

Түкті оймақша екі жылдық өсімдік. Бірінші жылы ол гүлдемейді, екінші жылы гүлдері шығып оның ұрығын алуға болады. Екінші жылғы вегетациясында түкті оймақшаның бойының ұзындығы 172,7 см дейін жетеді. Өркенінің орташа саны 5, жапырағының ұзындығы 16,2, ені 2,0 см жетеді (1 сурет, 1 кесте).

Сурет 1 - Түкті оймақшаның гүлдену кезеңі

Кесте 1 - Түкті оймақшаның вегетативтік мүшелерінің негізгі морфологиялық көрсеткіштері

Бойы (см)	P ₁	P ₂	Өркендерінің саны, дана	Жапырағының өлшемі, см	
				ұзындығы	ені
172,7±4,2	70,0±0,9	71,0±0,7	5,0±0,8	16,2±1,2	2,0±0,2

Бұл өсімдіктің ұрығы өте майда, қоңыр түсті, дөңгелек формалы. Зертханалық жағдайда 5 күннен кейін ол өне бастайды, өнгіштігі 28 % құрайды. Ең жоғарғы өнгіштігі 9-шы күні байқалады - 90% (2 сурет).

Бұрынғы кезде бұл өсімдіктің жабайы түрі Молдованың орманды жерінде табылған. Қазіргі кезде оның мәдени түрі өсіріле бастады. Бұл өсімдік кейіннен дәрілік маңызы бар екені анықталды.

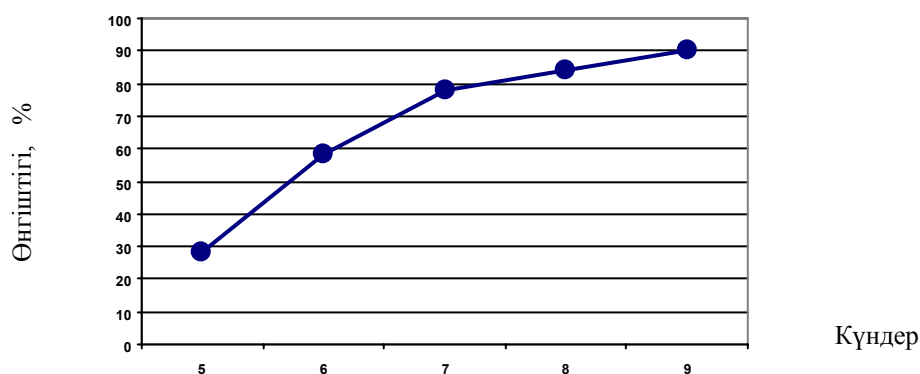
Түкті оймақшаның жапырағының құрамында целанид және дигоксин ланатозид А және С, ланатоксин, дигиталинум және верум кездеседі. Корикола өндірісінде жапырағын өндіру арқылы көптеген дәрілер шығарады. Бұл өсімдік адам өмірі үшін өте маңызды. Қазіргі кезде елімізде жүрек аурулары, жүрек қалқаншаларының дұрыс жұмыс істемеуі және талма аурулары көбею үстінде. Түкті оймақша өсімдігі аталып өткен ауруларға емдік қасиеті, яғни және оған деген сұраныс өте жоғары.

Жоғарыдағы кестеде көрсетілгендей, яғни түкті оймақша гүлі қорапшасының жоғарғы жағында 100,9, ортаңғы жағында 133,2, ал төменгі жағында 149,8 дана дән алуға болады. Қорапшада ең көп орналасқан дәндер гүлшоғырының төменгі жағында шоғырланады.

Кесте 2 - Қорапшаның орналасуына қарай түкті оймақшаның 1000 дана ұрығының мөлшері мен салмағы

Қорапшаның гүл шоғырында орналасуы	Дәннің саны, дана	1000 дәннің салмағы, г
жоғарғы	100,9	0,37
ортасы	133,2	0,45
төменгі	149,8	0,51

Суғармалы алаңқайда түкті оймақшаны ғылымда және практикада келешегі зор дәрілік дақыл деп есептеуге болады. Төменгі қорапшалардың ұрықтық өнімділігінің жоғары болуын және ұрықтардың салмағының ауырлығын есепке ала отырып, ұрықты жинау гүл шоғырының жоғары жағындағы қорапшаларының пісуін күтпестен, төменгі бөлігінен жинай бастау керек.

Сурет 2 - Түкті оймақшаның тұқымының зертханалық өнгіштігі

Сонымен қорыта келе түкті оймақша дәрілік өсімдігі Оңтүстік Қазақстан аймағында жақсы өседі. Барлық онтогенездік кезеңдері жақсы жүрді. Тұқым өнімділігі гүл шоғырының орналасуы осы аймақтың ауа райына, генеративті өркендерінің сандарына және қорапшадағы дәндерінің саны мен салмағына байланысты екендігі анықталды.

Әдебиеттер

- 1 Адекенов С.М. Современное состояние и перспективы производства отечественных фитопрепаратов и биотехнологической продукции для медицины //Фармация Казахстана.- 2003.- №2. - С.21-22
- 2 Итоги деятельности органов и организаций здравоохранения в 2002 году и задачи на 2003 год //Фармация Казахстана.- 2003.- №3.- С.3-6
- 3 Пузырева А.А. Климатическое районирование Южного Казахстана.- Алма – Ата: Наука.- 1975.- С.4–6
- 4 Фирсова М.К. Методы исследования и оценки качества семян.- М.- 1955.- 365 с.
- 5 Работнов Т.А. Методика изучения семенного размножения травянистых растений в сообществах //Полевая геоботаника.- Т.2 - М.: Изд-во АН СССР.- 1960.- С.20-40
- 6 Бейдеман И.Н. Методика изучения фенологии растений в растительных сообществах. Новосибирск.-1974. – 154 с.

Резюме

В результате исследований установлено, что у наперстянки шерстистой семенная продуктивность зависит от погодных условий сезона, в которых формировались семена, количества генеративных побегов, а также от положения коробочек в соцветии и количества и веса семян в них.

Summary

In the result of researches established that at digitalis lanata Ehrh woolly seed efficiency depends on weather conditions of a season in which seeds were formed, quantities generatish runaways, and also from position of boxes in an inflorescence and quantity and weight of seeds in them.

ӘОЖ 581.4:633.88

Мамыкова Р.У.

Echinacea angustifolia L. МОРФОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН АНАТОМИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫ

(Оңтүстік Қазақстан педагогика университеті)

Оңтүстік Қазақстанда ең алғашқы рет жіңішке жапырақты эхинацеяның генеративті және вегетативті мүшелеріне морфологиялық және анатомиялық зерттеулер жүргізілді.

Мемлекетіміздің егемендік алуы ғылымдардың дамуына, оның ішінде еліміздің табиғи байлығын зерттеп, өндеуге шексіз мүмкіндік туғызды.

Нарықтық жағдайда мемлекетіміздің экономикасын көтеруге және жаңа өндірістердің даму кезеңінде еліміздің өсімдік ресурстарын пайдалануға шексіз талап қояды.

Қазіргі кезде, фармацевтика өндірісінде дәрілік шикізаттың жетіспеушілігі күрделі мәселе болып отыр. Себебі барлық өндірістер негізінен шет елдік шикізатты пайдалануға бейімделген [1].

Дәрілік өсімдіктерге деген сұранымның ұлғаюына байланысты оны жинау, жерсіндіру, кешенді түрде зерттеу және келешекте дәрілік өсімдіктерді дұрыс өндеу жұмыстары маңызды мәселе болып табылады.

Оңтүстік Қазақстанның табиғи байлығы және ауа-райының жылылығы көптеген құнды дәрілік өсімдіктерді өсіруге мүмкіндік береді. Түрлі емдік қасиеті бар өсімдіктерге сұраныс ұлғаюына байланысты оларды жинап, жерсіндіруді кешенді түрде жүргізу керек және келешегі барларын сұраныс өсе түседі. Адамзат денсаулығына өте маңызы зор дәрілік өсімдіктер қатарына жіңішке жапырақты эхинацея (*Echinacea angustifolia* L.) бірден-бір қажет өсімдік.

Зерзаттары және әдістері

Оңтүстік Қазақстанда «Оңтүстік-Батыс ауыл шаруашылығы ғылыми-зерттеу өндірістік орталықтың» дәрілік өсімдіктерді жерсіндіру бөлімінде жіңішке жапырақты эхинацея 2004 жылдан бастап өсірілуде.

Дәрілік шикізаттардың шығу тегін анықтау мақсатында макро және микроскопиялық талдаулар жүргізілді. Микроскопиялық талдаулар дәрілік өсімдіктердің майдаланған түрлерін анықтау үшін негізгі әдіс болып табылады. Ол, өсімдіктің анатомиялық құрылымын зерттеуге негізделген. «Ботаника» ҒҰО. ҒА. Өзбекстан Республикасындағы зертханасымен бірлесе отырып, жіңішке жапырақты эхинацеяның анатомиясын, морфологиясын зерттедік.

И.Г. Серебряков (1952), Ал А.Федоров т. басқалардың еңбектерінде өсімдіктердің генеративтік және вегетативтік мүшелерінің морфологиялық сипаттары тірі материалдарда көрсетілді (1975, 1979) [2,3,4].

Анатомиялық зерттеу мақсатында материал шілде – тамыз айларындағы өсімдіктен алынды 70% этил спиртіне салынып, жапырағының, сабағының, тамырының орта бөлшектері алынды. Анатомиялық кесінділер М.Н.Прозинаның әдістемесі бойынша жасалынды [5].

Нәтижелері және оларды талдау

Эхинацея туысының 5 түрі бар, 2 түрі Мексикада, 3 түрі Солтүстік Америкада [6]. Бұл түрді бірінші болып К. Линней 1753 жылы – Рудбекия пурпурная – *Rudbeckia purpurea* деген атпен анықтады, 1794 жылы К. Моенш деген ғалым эхинацеяны жеке түрге бөлді, гүлінің сондай әсемдігі, қатты тікенекті ұрығына қарап «эхинацея» деген атпен жариялады. «Echinos» - «тікенек» ағылшыннан аударғанда тікенек немесе кірпі деген мағынаны береді. Медицинада 3 түрі, *Echinacea purpurea* (L.) Moench, *E. pallida* (L.) (Nutt) және *E. angustifolia* (L.), бұлар күрделі гүлдер тұқымдасына *Asteraceae Dumort* жатады. Таралуы: Солтүстік Американың субтропикалық белдеуінде және Қазақстанда, Украинада, Солтүстік Кавказда жерсіндіріліп, өсірілуде [7].